

CUMHURİYET'İN 1923'DE İLÂNINDA GENEL OLARAK EKONOMİNİN GÖRÜNÜMÜ VE BUGÜN

Prof. Dr. İ. Doğan Kargül*

ÖZET

Türkiye ekonomisi, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde çok ilkel tekniklerle tarım ve sanayi sektörlerini güdümlüyordu. Ancak, daha sonra Sanayi Plânları ile Cumhuriyet devrimleri ilerlemiş, ülke toplu işne bile üretmezken sanayi ve tarımda belli merhaleler katedilmiştir.

2010 yılında Türkiye ekonomisi sanayi ve hizmet sektörlerinde birçok ülkeyi gelişmişlikte geride bırakırken; ne yazık ki tarım sektöründe aynı sebatı gösterememiştir. Kısaca ekonomik çağdaşlaşmada yolun veya hedeflerin ancak üçte birini tamamlayabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Sanayi, İktisadi Kalkınma

ABSTRACT

During the time of first decades of the 20th century, she proceeded either in agricultural or in industrial sectors with the simple methods. Certain of time later, it initiated with the help of industrial planning progressed in the many fields of Economy.

While the period of beginning of the 21st century she developed good enough level when compared by the other developing lands. But she did not get a successful development in agricultural department as the expected position. Briefly, Turkish Economy achieved only one-third of the national targets temporarily.

Key Words: Agriculture, Industry, Economic Development

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

I. CUMHURİYET'İN 1923'DE İLÂNINDA GENEL OLARAK EKONOMİNİN GÖRÜNÜMÜ

Kurtuluş Savaşı'nın içinden çıkan Cumhuriyet hükümetinin hangi iktisadi kaynaklarla işe başlayabildiği, belirli bir iktisadi gelişme stratejisinin benimsenmesini ve 1923'ü izleyen yıllarda Türk ekonomisinin belirli büyüme yolları izlemesini büyük ölçüde etkilemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında Türkiye'deki toplumsal ve iktisadi yaşam, hâlâ farklı etnik ve dini ögelerin bir arada yaşadığı bir yapıyı yansıtmaktaydı. Rumlar ve Ermeniler daha çok şehirlerde yaşamakta ve tarım dışı sektörlerde çalışmaktaydı. Bunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış ticaretinde, madencilik ve sanayi sektörlerinde, Müslümanlara, Türklere göre çok daha önemli bir yeri ellerinde tutuyorlardı.

1913-1927 arasında büyük ölçekli göç ve tehcirden dolayı nüfus azalması toplumsal yapıda önemli bir değişikliğe yol açtı. Türkiye'de kentleşme sürecinde bir gerileme ortaya çıktı. Kentlerin 1920'lerin başındaki nüfusu, bırakın 1913 düzeylerini, 1880 düzeylerinin bile altına düştü.

Toplam nüfusun azalması, etnik yapısının değişmesi ve kentleşme olgusunun gerilemesi Türkiye ekonomisini elbette ki olumsuz yönlerde etkiledi. İstanbul'daki Rum ve Ermeni nüfusu varlığını Cumhuriyet döneminde de büyük ölçüde koruduğu için gayrimüslim işadamlarının azalması ticaret alanında çarpıcı boşluklar yaratmadı. Ancak, Anadolu'daki imalat sanayi işyerlerinde hem işadamları hem de işçiler arasında büyük bir yer tutan gayrimüslim nüfusun birkaç yıl içinde erimesi, üretim potansiyelinin dağılmasına, yok olmasına yol açtı. İpek böcekçiliği gibi bazı tarım dalları da Anadolu Hıristiyan köylü nüfusu ortadan kalkmasından büyük zarar gördü.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusun okur yazarlık, eğitim ve sağlık koşulları bakımından sahip olduğu nitelikler ve kamunun sağladığı eğitim ve sağlık hizmetleri de pek iç açıcı bir görünümde değildi. Kurtuluş Savaşı'ndan çıkan Anadolu toplumu beşeri sermaye (human capital) bakımından bir hayli fakirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalist dünya pazarıyla daha çok bütünleşmesiyle birlikte tarımda ihracata yönelik önemli ürün değişiklikleri

ortaya çıktı. Ama 1920'lerin başında Türkiye'nin bir çok bölgelerinde hâlâ tarih öncesinden kalma teknikler, araç ve gereçlerle üretim yapılmaktaydı.

Sürekli savaşlar ve nüfus azalması nedeniyle Türkiye'deki tarımsal üretimde meydana gelen azalmalar da önemlidir. Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarının Anadolu'nun üretim yapısı üstünde kesintisiz olarak sekiz yıl boyunca yaptığı tahribatın önemli olduğu görülmektedir. Bitki üretimindeki gerileme Cumhuriyet'i izleyen birkaç yıl içinde giderilebilmiş; fakat hayvan varlığının 1913-1922 arasında yarı yarıya azalmış olmasının olumsuz etkileri uzun sürmüştür.

Sanayi kesimine gelince, Birinci Dünya Savaşı'na kadar bir takım yeni imalat sanayi işletmeleri kurulmuşsa da, Türkiye'nin 1923 sınırları esas alındığında, yerli fabrika üretiminin yurt içi tüketimi karşılama oranı pamuklu kumaşlarda %5, sabunda %20, buğday ununda %60'dı. Porselen, cam, çatal-bıçak, şeker gibi tüketim mallarının tamamı ithal edilmekteydi. Taşıma zorlukları açısından yurt içi üretime büyük avantajlar sağlayan tuğla ve kiremitte bile; iç üretim piyasasının ancak üçte birine cevap verilmekteydi. Dolayısıyla, sanayi mallarının tümü ithal edilmekteydi.

Türkiye'nin Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda sahip olduğu altyapı sermayesi de çok fakirdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalist dünya piyasasıyla daha çok bütünleşmesini sağlamak için bazı demiryolu hatları yapılmış olmasına rağmen; ulaşım koşulları 1920'lerin başında çok yetersizdi.

Ülkenin çok uzun bir kıyı şeridine sahip olmasına karşın; Türkiye'nin limanları arasındaki deniz taşımacılığı da son derece cılız bir durumdaydı. İstanbul, İzmir, Trabzon gibi kentler daha çok ülkeler arası taşımacılık ile ekonominin kapitalist dünya pazarına bağlanmasına yardım ediyordu. Öte yandan, İstanbul'da bile doğru dürüst liman ve rıhtım hizmetleri, depolama olanakları yoktu. Olanlar da yabancı sermayenin denetimindeydi.

Ulaştırma dışında ülkenin altyapı sermaye stoku daha da yetersizdi. Konya'da Almanların yaptırdığı küçük bir sulama yatırımı yapılmıştı. 1920'lerin Anadolu tarımında sulamaya dayanan teknikler ve ürün bileşimleri bakımından, yer yer Greko-Romen dönemlerinin de gerisinde kalan bir görünüm karşımıza çıkmaktaydı.

Kamusal eğitim ve sağlık hizmetlerinde okul ve hastahane gibi tesisler sayılıydı. İstanbul dışında ise; parmakla gösterilecek kadar azdı. Elektrik, havagazı, su gibi belediye hizmetleri ülkenin ancak bir iki büyük ithalat-ihracat limanında bulunmakta olup, bunların da sahipliği ve işletmeciliği yabancıların elindeydi.

Enerji kullanımı ve enerji kaynaklarının niteliği de karamsarlık veren bir görünümdeydi. Evlerde kullanılan en önemli enerji kaynağı tezekti. Bunu odun ve odun kömürü izlemekteydi. Maden kömürü üretimi Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki 900.000 tonluk rekordan, 1923 yılında 600.000 tona gerilemişti. 1923 yılında ülkede üretilen toplam elektrik enerjisi ise; sadece 45 milyon kw. saattti.

1920'lerin başında Türkiye'de ekonominin para-piyasa ve ücret-emek ilişkilerinin yaygınlaşabildiği bölümlerinde önemli bir yer tutan yabancı yatırımcı şirketlerin ülkedeki öz varlıklarının değeri 63 milyon sterlin yöresindeydi. Bunun %45'i Alman, %26'sı Fransız, %17'si İngiliz, %4'ü Belçikalı ve %2'si Amerikalı girişimcilere aitti.

Bu dönemde sanayinin yapısı ile ilgili elde bulunan en önemli belge, 1921 yılında İktisat Vekâleti tarafından yapılmış olan Sanayi Sayımı'dır. Sayımın sonuçları, o dönemde işgal altında bulunan İstanbul, İzmir, Adana gibi önemli kentleri kapsamadığından sınırlı kalmıştır. Bununla beraber; bu sayım, ulusal sınırlar içinde 76.216 işçi çalıştıran 33.058 kuruluş bulunduğunu ve bunların çeşitli niteliklerini ortaya koymuştur.

1921'de Ulusal Sınırlar İçindeki Sanayi Kuruluşları

Sanayi Dah	Kuruluş Sayısı	(%)	İşçi Sayısı	(%)
Dokuma Sanayi	5.347	60.7	35.316	46.3
Deri Sanayi	20.057	16.2	17.964	23.6
Maden Sanayi	3.273	9.9	8.021	10.5
Ağaç İşleme	2.067	6.3	6.007	7.9
Gıda Sanayi	1.273	3.8	4.493	5.9
Kimya sanayi	337	1.0	803	1.1
Toplam	33.058	100	76.216	100

Görüldüğü gibi; ulusal sınırlar içinde atelye niteliği ağır basan ve çok az sayıda işçi çalıştıran bir tür hafif sanayi bulunmaktadır. Genellikle dokuma ve

deri sanayilerinde yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak; ülkede sağlıklı bir sınai yapının varlığından söz etmek olanaksızdır. Bu durum Sanayi Sayımı'nın kapsamadığı illerde de pek farklı değildir.

Tüm bunların ötesinde, birçok sanayi işletmelerinin sahipleri, iş konusunda bilgi ve beceri kazanmış elemanları savaş yılları içinde çeşitli nedenlerle işletmelerini satarak, devrederek veya yeteneksiz kişilere bırakarak Avrupa'ya gitmişlerdir. Götürebildikleri nakdi sermayelerini de ortadaki iş denemelerinde yitiren bu insanlar daha sonraki yıllarda cesaretleri kırılmış ve sermayeleri tükenmiş olarak yurda dönmüşlerdir. Türkiye Cumhuriyeti, böylece bir de bunları miras olarak kabul etmek zorunda kalmıştır.

Ayrıca, Düyun-u Umumiye ile Cumhuriyet İdaresi'ne 6 milyon altın lira borç aktarılmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ile toprakları üzerinde 16 yeni devlet kurulmuş idi. Lozan Konferansı'ndan sonra 1925 yılında Paris'te yapılan bir toplantıda Osmanlı borçlarının bu devletler arasında dağıtımında Düyun-u Umumiye'ye tahsis edilmiş olan gelirlerin bölgelerden toplanma payları esas alındı. Bu kritere göre Osmanlı İmparatorluğu'nun 1912 yılından önceki borçlarının %62.23'ü, 1912 yılından sonraki borçlarının %76.53'ü Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde kaldı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni yöneticileri hukuka saygı göstererek Osmanlı Hükümetlerinin dış borçlarını ve yabancı sermaye konusundaki yükümlülüklerini üstlendiler.

Cumhuriyet döneminde nelerin başarıldığını gerektiği gibi değerlendirebilmek için, Cumhuriyetin hangi koşullar altında doğduğunu asla unutmamak gerekir.

II. 2010 YILINDA GENEL OLARAK EKONOMİNİN GÖRÜNÜMÜ

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana 87 yıl geçti. Birinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu'ndan milli ekonomiye devredilenler kısaca değerlendirilmişti. Şimdi bu bölümde Türkiye ekonomisinin 21. yüzyıl koordinatlarını ortaya koymaya çalışacağız.

1- Nüfus: Türkiye, toplam dünya nüfusunun (6.7 milyar insan) yaklaşık %1.2'sine karşılık gelmektedir. Türkiye, bugünlerde nüfus toplamı yine

yaklaşık 75 milyon insanla, dünya nüfusu sıralamasında 17. sıradadır. Sadece Çin ve Hindistan, toplam dünya nüfusunun %37'sine sahip durumdadır.

2- Gayri Safi Yurt İçi Hasıla: (GSYİH) açısından bir değerlendirme yapılsa; dünya sıralamasında ABD 14 trilyon 200 milyar ABD doları ile 2009 yılında birinci sırayı alırken; Türkiye, sadece 750 milyar dolarla 17 büyüklük sıralamasına oturabilmiştir.

2009 yılı dünya milli gelirlerinin oluşmasında bir sıralama yapılsa; **ilk on ülke** aşağıdaki paylara sahip olmuştur:

1. ABD	%21
2. Çin	%11
3. Japonya	%7
4. Hindistan	%4
5. Almanya	%4
6. İngiltere	%3
7. Rusya Fed.	%3
8. Fransa	%3
9. Brezilya	%3
10. İtalya	%3
TOPLAM	%63

Diğer dünya ülkeleri %36, Türkiye ekonomisi de bu tabloda %1 payla yerini almaktadır.

Bu hesap içinde Türkiye ekonomisinde **kişi başına düşen** gayri safi yurt içi hasıla değeri üzerinden satın alma gücü paritesi yaklaşık 13.000 ABD dolarıdır.

3- Dış Ticaret: Türkiye toplam **ihracatının** 2009 yılında ülkelere göre **dağılımı** aşağıdaki gibidir.

	%
1) Avrupa Birliği Ülkeleri (AB grubu)	46.1
2) Diğer Avrupa Ülkeleri	11.2
3) Asya Ülkeleri	25.1
4) Afrika Ülkeleri	10.1
5) Amerika Ülkeleri	4.7
6) Türkiye Serbest Bölgeleri	1.9
7) Avusturalya ve Yeni Zelanda	0.3
8) Diğer Kalan Ülkeler	0.6

Türkiye toplam **ithalatının** 2009 yılında ülkelere göre dağılımı ise;

	%
1) AB Grubu	40.0
2) Diğer Avrupa Ülkeleri	18.6
3) Asya Ülkeleri	27.3
4) Afrika Ülkeleri	4.1
5) Amerika Ülkeleri	8.7
6) Türkiye Serbest Bölgeleri	0.7
7) Avustralya ve Yeni Zelanda	0.4

A) Bu durumda **ihracatta** dünya sıralamasında 1 trilyon 326 milyar ABD doları ile Almanya 1. sıraya otururken; Türkiye, 33. sırada yaklaşık 132 milyar ABD doları ile yer almaktadır.

B) Buna karşılık ithalatta, ABD 2 trilyon'u ABD dolarını aşan bir tutarla birinci sırada yer alırken; Türkiye, 102 milyar ABD dolarına ulaşan bir tutarla 19. sırada yer almaktadır.

4- Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH): Cari fiyatlarla gayri safi yurt içi hasılanın 2009 yılındaki değeri alıcı fiyatlarıyla toplam olarak **700.958.224.000.-TL** olarak hesaplanmıştır.

Bu toplamın içinde başlıca sektörlerin tutarları aşağıdadır.

Tarım Sektörü Değeri	60.214.578.000.-TL
Sanayi Sektörü Değeri	131.788.106.000.-TL
İnşaat Sektörü Değeri	27.580.170.000.-TL
Ticaret Sektörü	74.293.100.000.-TL
Turizm Sektörü	18.701.745.000.-TL
Ulaştırma Haberleşme	89.808.802.000.-TL
Malî Kurumlar	32.793.184.000.-TL
Eğitim Sektörü	23.611.025.000.-TL

5- İşgücü Piyasası: Türkiye'de, 2009 yılı itibariyle sivil işgücü 25.319.000 kişidir. 2009 yılındaki belirlenen kayıtlı işsiz sayısı 3.300.000 kişidir.

2009 yılında iş gücünün sektörlere göre dağılımı şöyledir:

Tarım.....	5.570.000
Sanayi	4.280.000
İnşaat.....	1.400.000
Hizmetler	11.000.000

+

Toplam.....	<u>22.250.000</u>
-------------	-------------------

Türkiye ekonomisinde 2009 yılında görüldüğü gibi en geniş istihdam alanı Hizmetler sektöründe yer almıştır.

6- Seçkin Sanayi Maddeleri Üretim Verileri

(2008 yılı BİNTON olarak)

1- Ham Petrol	189
2- LPG (likit petrol gazı)	63
3- Fuel-Oil	440
4- Normal Benzin	44
5- Gazete Kâğıdı	17
6- Karton	183
7- Şarap Üretimi	36.500 (Bin Litre)
8- Rakı	43.620 (Bin litre)
9- Filtreli Sigara	9
10- Yünlü ve Pamuklu İplik Üretimi	34
11- Sentetik İplik Üretimi	39
12- Pamuklu – Yünlü Dokuma	441 (Bin metre)
13- Sentetik Dokuma	16.663 (Bin metre)
14- Pik Demir	13
15- Yuvarlak İnşaat Demiri	1.560
16- Profil ve Köşebenk Demirler	153
17- Sac	125
18- Kütük Demir	2.058
19- Sülfürik Asit	66
20- Çimento	4.950
21- Düz Cam	950
22- Şeker	43
23- Televizyon Üretimi	452.400 (Adet)
24- Buzdolabı Üretimi	531.817 (Adet)
25- Çamaşır Makinası	403.260 (Adet)
26- Kamyon	36.800 (Adet)
27- Kamyonet	449.434 (Adet)
28- Otomobil	621.567 (Adet)
29- Otobüs	7.526 (Adet)
30- Minibüs	21.123 (Adet)
31- Midibüs	10.660 (Adet)
32- Traktör	24.807 (Adet)

Sanayi maddeleri üretiminde, Türkiye ekonomisi, **kurulu sermaye yapısı ile değişik alanlarda sanayi üretimini geliştirmekte olan ülkelerin sahip oldukları asgari standartların üstüne çıkarmış durumdadır.**

7- Başlıca Temel Tarım Üretim Verileri

(2008 yılı BİNTON olarak)

1- Buğday	17.782
2- Mısır	4.274
3- Arpa	5.923
4- Mercimek	131
5- Nohut	518
6- Kuru Fasulye	155
7- Şeker Pancarı	15.488
8- Pamuk	1.820
9- Tütün	100
10- Ayçiçeği	992
11- Yer Fıstığı	85
12- Patates	4.197
13- Kuru Soğan	2.007
14- Kavun-Karpuz	5.752
15- Domates	10.985
16- Üzüm ve İncir	4.124
17- Turunçgiller	3.254
18- Fındık	801
19- Elma	2.504
20- Zeytin	1.465
21- Çay	1.100

Yukarıdaki tabloda geçen tarım ürünlerine ait rekolte­lerin bazılarında Türkiye, tarımda kendi kendine yeten bir ülke olduğunu göstermektedir. **Ancak gelişen bilgi yoğun teknolojiler kullanarak bu rekolte­leri %100 arttırmak olası iken; bu başarılammıştır.** Türkiye halen bazı tarım ürünlerini talep açığından ötürü ithal etmek durumunda kalmıştır.

8- Türkiye Ekonomisine 2010 Yılı İtibariyle Genel Bir Değerlendirme

Bu ekonomik değerlendirmeye sektörler olarak yaklaşmak daha doğru olacaktır.

A- TARIM SEKTÖRÜ

Bugün Türkiye’de **bölgeler itibariyle** toprağın (soil) sahip olduğu mineraller ve diğer değerlerin (imbat) derinlemesine mikro analizleri yapılmış değildir. Günümüzde bunu bilgi-işlemlere tabi tutarak geniş bir veri tabanı hazırlamak ve bunu kamu hizmetine sunmak mümkündür. **Bugün Türkiye’de ekilebilir tarım alanı 245 bin km²** dir. Yani İngiltere’nin yüzölçümüne denk bir alandır.

Bölgelere göre toprağın imbat gücünü göz önüne alarak sulama kriterlerini programlamak gereklidir. Toprağın imbat gücüne göre seçilecek gübrelerin dozları ve zamanlaması da Türkiye’nin bölgeleri itibariyle programlanmış değildir. Türkiye’de toprak erozyonunu durdurmak için ağaçlandırma sürecinin yoğun ve plânlı ve kademeli şekilde işletilmesi gerekmektedir. Türkiye’de tarımda makinalaşma yoğunluğu geri kalmıştır.

Bölgelerde kurulacak **tarım geliştirme merkezleri** aracılığı ile dönemler açısından ne miktar ve hangi tohumun ekileceği kırsal alandaki **tarla sahiplerine telkin edilmelidir**. Bu tarım geliştirme merkezleri, **daha çok ve daha iyi** ürünlerin nasıl yetiştirileceği üzerinde **mahallerinde uygulamalı olarak eğitim hizmetleri vermek durumundadır**.

Hayvancılıkta ve tarımda makinalaşma yoğunluğu yine bu merkezler tarafından yönlendirilmelidir. Uzmanlık dallarına göre hayvancılık ve tarımdaki gelişen son makine parkları bu merkezlerce gözlem altında tutulmalıdır. Süt sağma makinaları, arıcılıkta kullanılan alet ve gereçler, gübrelemede kullanılan **teçhizat ve ilaçlar** titizlikle seçilmelidir.

Büyük baş hayvanlarının ağılları ve kümes hayvanları da aynı ayırıştırıcı ve iyileştirici bir program içinde bulunması gereklidir.

Burada genel olarak işlediğimiz konularda Türkiye kırsal kesiminde babadan kalma köhnemiş yöntemlerle işletmecilik devam etmektedir. Oysa, tarım kesimindeki bu kısır döngüye **devrimci bir eylemle** müdahale edilmesi

gerekmektedir. **(Devlet-Vatandaş İşbirliği)** 2010 yılı itibariyle Türkiye, Yunanistan ve ABD'nden PAMUK, Rusya Federasyonu'ndan BUĞDAY, Fransa'dan ARPA, Mısır'dan PİRİNÇ ve Ukrayna'dan MISIR ithal etmektedir. Sri-Lanka'dan da bir miktar ÇAY almaktadır.

Yani Türkiye'de TARIM sektöründe alarm zilleri çalmıştır.

B- SANAYİ SEKTÖRÜ

Türkiye'de **orta sınıfın gelişmesi** için küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) hızla kalkındırılması gerekmektedir. Türkiye'de sanayi sektörünün sağlıklı şekilde gelişip büyümesi için yine bir program içinde dengeli şekilde KOBİ'lerin yaygın olarak ilerletilmesi şarttır. TARIMA benzemeyen sanayi sektörü, özel kesimin dinamik yönetiminde kendi yatağında yol almaktadır.

C- KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

Karadeniz'de kıyısı olan ülkelerin (Yunanistan sonradan davet edilmiştir) kurmuş olduğu ve organları olan bir topluluktur.

Türkiye ekonomisine geniş bir vizyon ve hareket kazandıracak bu teşkilât Turgut Özal döneminde kurulmuş ve işlerlik kazanmıştır. Karşılıklı deniz seferleri (turistik) ve panayırılar – fuarlarla yoğunluk kazanmak gerekmektedir.

Türkiye Ekonomisi bize göre ulaşması gereken hedeflerin daha sadece kuruluşundan bu yana (1923-2010) ancak %33 kadarını yakalayabilmiştir.

O halde zirveye ulaşmak için halen %67'lik bir hedef bizi beklemektedir.
Ne mutlu Türküm diyene!